

Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου

Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στέφανος Καραχάλιας,
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Πηνελόπη Μπράτη,
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Δημήτριος Πασσάκος,
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Γεώργιος Φύλιας,
Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Νικόλαος Ζαχαρόπουλος,
Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Αθανάσιος Παπαθανασίου,
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
Αντώνιος Χατζόπουλος,
Σχολικός Σύμβουλος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Γεώργιος Κόρδης,
Λέκτορας Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Μαρία Μίσσιου,
Σκισσογράφος-Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Έφη Λαλιώτη, Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Σταύρος Γιαγκάζογλου,
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Γεώργιος Στάθης,
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Σταύρος Γιαγκάζογλου,
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ

Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ελληνικά Γράμματα - «Multimedia Α.Ε.»

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση
το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

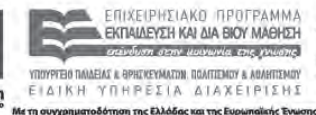
Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παλής
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηνεοστράτιου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΜΑΚΕΤΑΣ,
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ,
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ / Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Στέφανος Καραχάλιας, Πηνελόπη Μπράτη,
Δημήτριος Πασσάκος, Γεώργιος Φίλιας

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου

Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γιατί και πώς μελετούμε την Ιστορία.....	9
2. Η ιστορία της Εκκλησίας και η μελέτη της.....	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας

3. Πεντηκοστή: το ξεκίνημα της Εκκλησίας.....	15
4. Ιεροσόλυμα: πρότυπο χριστιανικών κοινοτήτων.....	18
5. Ο πρώτος διωγμός των χριστιανών.....	21
6. Η μεταστροφή του Παύλου. Άνοιγμα του Χριστιανισμού στον εθνικό κόσμο.....	25
7. Η Αποστολική Σύνοδος: συλλογική λήψη αποφάσεων.....	29
8. Ο Απόστολος Παύλος στην Ελλάδα.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Επέκταση, περιπέτειες και επίσημη αναγνώριση της Εκκλησίας

9. Οι μεγάλοι διωγμοί των χριστιανών.....	36
10. Οι κατακόμβες: τόπος καταφυγής και μνήμης.....	39
11. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος.....	42
12. Διάταγμα των Μεδιολάνων: ένας νέος δρόμος ανοίγεται για τους χριστιανούς.....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Εδραίωση και ακμή της Εκκλησίας

13. Χριστιανισμός - Ελληνισμός: μια ιδιότυπη συνάντηση.....	49
14. Αιρέσεις: εσωτερική πληγή της Εκκλησίας.....	53
15. Μέγας Αθανάσιος: αγωνιστής της ορθής πίστης.....	57
16. Μέγας Βασίλειος: ένας κορυφαίος ιεράρχης.....	61
17. Χριστιανική άσκηση - Μοναχισμός.....	65
18. Ο ρόλος των Οικουμενικών Συνόδων στη ζωή της Εκκλησίας.....	69
19. Εικονομαχία: μια τραγωδία που συγκλόνησε την Εκκλησία.....	73
20. Εκκλησιαστική τέχνη Α΄: Ναοδομία και αγιογραφία.....	77
21. Εκκλησιαστική τέχνη Β΄: Υμνολογία.....	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄	
Ο Χριστιανισμός στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο	
22. Ο εκχριστιανισμός των σλαβικών λαών	86
23. Η εξάπλωση του Χριστιανισμού στη Δυτική Ευρώπη	90
24. Οι άγιοι Ειρηναίος Λυώνος και Αμβρόσιος Μεδιολάνων	94
25. Η εκκλησιαστική τέχνη στη Δύση	97
26. Το σχίσμα του 1054: γεγονός μεγάλης οδύνης	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄	
Η Εκκλησία στα νεότερα χρόνια	
27. Μαρτίνος Λούθηρος. Η Μεταρρύθμιση στη Δυτική χριστιανοσύνη	106
28. Η εξάπλωση της Μεταρρύθμισης και οι συνέπειές της στη δυτική Χριστιανοσύνη.....	110
29. Προσπάθειες ανασυγκρότησης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας	115
30. Η Ανατολική Εκκλησία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.....	119
31. Η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος	123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄	
Ο χριστιανικός κόσμος σήμερα	
32. Οι Ρωμαιοκαθολικοί στην εποχή μας	128
33. Οι Προτεστάντες στην εποχή μας	132
34. Η Ορθοδοξία στον σύγχρονο κόσμο	136
35. Το όραμα και οι προσπάθειες για την ενότητα των χριστιανών	141

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	145

ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	149

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις δύο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου στο μάθημα των Θρησκευτικών γνωρίσαμε την προετοιμασία του κόσμου να δεχθεί τον Χριστό (Παλαιά Διαθήκη) καθώς και τον καινούριο κόσμο που Αυτός εγκαινίασε με την παρουσία Του ανάμεσά μας (Καινή Διαθήκη). Φέτος, θα κάνουμε ένα μεγάλο ταξίδι: Θα δούμε πώς, μετά την ολοκλήρωση του έργου του Χριστού, οι μαθητές Του, με αφετηρία τα Ιεροσόλυμα, διέδωσαν το χαρμόσυνο μήνυμα του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο, προτείνοντας έτσι έναν νέο τρόπο ζωής και έναν νέο πολιτισμό πάνω στη γη.

Η διαδρομή αυτή δεν ήταν καθόλου εύκολη. Οι χριστιανοί χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν προβλήματα στην οργάνωση της Εκκλησίας, καθώς και τους διωγμούς. Αλλά τα προβλήματα δε σταμάτησαν, ακόμα και όταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία οικοδομήθηκε πάνω στα θεμέλια του Χριστιανισμού. Ενώ το μήνυμα εξαπλωνόταν σε Ανατολή και Δύση, η εμφάνιση των αιρέσεων συντάρσασε την Εκκλησία. Με αφορμή αυτές, η Εκκλησία δυνάμωσε, ωρίμασε και με θάρρος απάντησε στα προβλήματα της εποχής. Στους αιώνες που ακολούθησαν το οδυνηρό γεγονός του Σχίσματος κλόνισε την ενότητά της. Και ενώ στην Ανατολή διατηρήθηκε η πνευματική ενότητα, στη Δύση ο χριστιανικός κόσμος γνώρισε νέες διασπάσεις, που άλλαξαν τον ρου της ιστορίας στον τότε γνωστό κόσμο. Τον 15ο αιώνα η Ορθόδοξη Βυζαντινή αυτοκρατορία αλώθηκε από τους Οθωμανούς και στη Δύση η ίδρυση εθνικών κρατών συνδυάστηκε άλλοτε με τον Ρωμαιοκαθολικισμό και άλλοτε με τον Προτεσταντισμό.

Στην εποχή μας, η διασπασμένη Εκκλησία αναζητά το όραμα της αρχικής της ενότητας. Ο δρόμος είναι μακρύς και δύσκολος. Οι νέες προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας και της παγκοσμιοποίησης μας προσκαλούν να αντιμετωπίζουμε τη διαφορετικότητα του «άλλου» με την αγάπη που μας δίδαξε και μας έδωσε ο Χριστός, ο οποίος μας θυμίζει:

«Εγώ για σένα πατέρας, εγώ αδελφός, εγώ σύζυγος, εγώ σπίτι, εγώ τροφή, εγώ ρούχο, εγώ ρίζα, εγώ θεμέλιο, ό,τι θέλεις εγώ. Να μη σου λείψει τίποτα. Θα δουλέψω εγώ. Ήρθα να σε υπηρετήσω, όχι να με υπηρετήσεις. Εγώ και φίλος, και μέλος του σώματός σου και κεφάλι, και αδελφός και αδελφή και μητέρα, όλα εγώ. Μόνο να είσαι κοντά μου. Εγώ φτωχός για σένα και αλήτης για σένα. Στον σταυρό για σένα, στον τάφο για σένα. Στον ουρανό παρακαλώ για σένα τον Πατέρα μου, στη γη έρχομαι πρεσβευτής του Πατέρα μου για σένα. Εσύ είσαι τα πάντα για μένα, και αδελφός και συγκληρονόμος και φίλος μου και μέλος του σώματός μου. Τι άλλο θέλεις;» (Ιω. Χρυσόστομος, *Εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, Ομιλία ΣΤ΄*, PG 58, 700, μτφρ. Κονδύλη Ελένη).

Οι συγγραφείς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γιατί και πώς μελετούμε την Ιστορία

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το τι είναι η Ιστορία
- γιατί την μελετούμε
- το πώς θα μελετήσουμε την Ιστορία αντικειμενικά και αμερόληπτα.

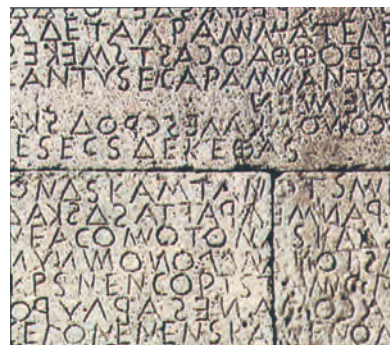
Η λέξη «ιστορία» ανακαλεί στη μνήμη μας κάποιες άλλες λέξεις που σχετίζονται μ' αυτήν: χρόνος, τόπος, πρόσωπα, γεγονότα. Όμως, η ιστορία δε σχετίζεται μόνο με το παρελθόν. Σήμερα κάθε άνθρωπος και κάθε λαός γράφει τη δική του ιστορία.

α. Η ιστορία: μια βαθύτερη γνώση του ανθρώπου και του πολιτισμού του

Η μελέτη του ανθρώπινου παρελθόντος

Στην έρευνα της ιστορίας πρωταρχική θέση κατέχει το παρελθόν του ανθρώπου, διότι ο άνθρωπος είναι δημιουργικό πλάσμα και, επομένως, το παρελθόν του παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Με την πολιτιστική του εξέλιξη ο άνθρωπος δημιουργεί ιστορία.

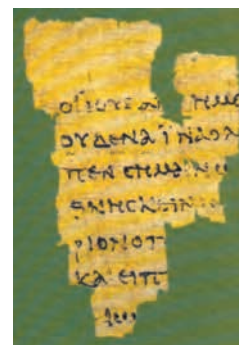
Την καταγραφή του ανθρώπινου παρελθόντος η ιστορία την κατορθώνει από τη χρονική στιγμή που έχει στη διάθεσή της κάποιες γραπτές πηγές. Το χρονικό διάστημα που προηγείται των γραπτών πηγών δε θεωρείται ιστορία: έτσι, ονομάζουμε τη χρονική αυτή περίοδο «Προϊστορία».

Δωρική επιγραφή του 5ου π.Χ. αι. που βρέθηκε στη Γόρτυνα της Κρήτης.

Η ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού: αφορμή για βαθύτερη γνώση του ανθρώπου

Στην έρευνα της ιστορίας καταγράφονται και αξιοποιούνται οι σκέψεις, οι αποφάσεις και οι ενέργειες του ανθρώπου. Παράλληλα, όμως, καταγράφονται και τα συναισθήματά του: ο φόβος, η αγωνία, η ελπίδα και η αισιοδοξία. Η μελέτη της ιστορίας, επομένως, φωτίζει και τις βαθύτερες πτυχές του ανθρώπου, αυτές που του δίνουν τα κίνητρα για να δημιουργήσει.

Κομμάτι από αιγυπτιακό πάπυρο, 2ου αι. μ.Χ., με κείμενο της Καινής Διαθήκης.

β. Πώς ερευνώνται τα γεγονότα της Ιστορίας

Μελέτη των αιτίων και των αφορμών

Σε κάθε προσπάθειά του, ο ιστορικός καλείται όχι απλώς να ερευνήσει, να καταγράψει και να αξιολογήσει τα γεγονότα, αλλά και να διερευνήσει τα αίτια και τις αφορμές που διαμόρφωσαν τις εξελίξεις.

Όλες οι πτυχές της ιστορίας έχουν κάποια γενεσιουργά αίτια. Όταν ο ιστορικός τα εντοπίζει, καλείται να καταγράψει τις αφορμές των γεγονότων. Η αφορμή είναι ο σπινθήρας που πυροδοτεί τα αίτια και η διερεύνησή της είναι ευκολότερη από αυτή των αιτίων. Αίτια και αφορμές, λοιπόν, των ιστορικών γεγονότων αποτελούν τη βάση για την έρευνα της ιστορίας.

Πήλινη πλάκα του 6ου π.Χ. αι.,
(μέρος του χρονικού της Βαβυλώνας).

Τα συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας

Στην τελική της φάση, η μελέτη των γεγονότων του παρελθόντος απαιτεί τη διατύπωση συμπερασμάτων. Προκειμένου να διατυπώσουμε συμπεράσματα, θα βασιστούμε στα αποτελέσματα των ιστορικών γεγονότων. Τα αποτελέσματα είναι δύο ειδών: αυτά που εκδηλώνονται άμεσα και αυτά που εμφανίζονται αργότερα. Η πρώτη κατηγορία αποτελεσμάτων είναι εύκολο να επισημανθεί από τον ιστορικό, εξαιτίας της σαφήνειας των γραπτών πηγών. Η δεύτερη, όμως, κατηγορία απαιτεί προσεκτική μελέτη της χρονικής περιόδου που ακολουθεί μετά τα γεγονότα, ώστε να επισημανθούν κάποια αποτελέσματα που εμφανίζονται αρκετά χρόνια αργότερα.

Η επισημάνση, πάντως, των αποτελεσμάτων των ιστορικών γεγονότων είναι το κρισιμότερο σημείο στην ιστορική έρευνα, διότι επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων. Είναι σαν ένα φως που οδηγεί το σήμερα με ασφάλεια προς το αύριο.

Ο συγγραφέας της ιστορίας πρέπει να είναι άφοβος, αδέκαστος, ελεύθερος, φίλος της παρρησίας και της αλήθειας, να λέει τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη. Να μην έχει μίσος ούτε φιλία, σαν δίκαιος δικαστής που δεν έχει πόλη, που είναι αυτόνομος και αβασίλευτος

(Λουκιανού, Πώς πρέπει να συγγράφεται η ιστορία, 55, 41).

γ. Αντικειμενικότητα και αμεροληψία στην έρευνα της ιστορίας

Αντικειμενικότητα και αμεροληψία στη μελέτη της ιστορίας επιτυγχάνονται όταν ο ιστορικός: **1.** «μεταφερθεί» ο ίδιος στην εποχή που μελετά και **2.** ελέγξει την αξιοπιστία των πηγών του.

Είναι, επίσης, σαφές ότι δεν μπορεί να γραφεί αντικειμενική και αμερόληπτη ιστορία, όταν ο ιστορικός με τη συγγραφή του υπηρετεί ιδεολογικές και πολιτικές σκοπιμότητες.

Πρώτη έκδοση του Ομήρου, Φλωρεντία 15ος αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ιστορία είναι η μελέτη του παρελθόντος.
- Η διερεύνηση των αιτίων των ιστορικών γεγονότων είναι έργο δύσκολο και απαιτεί άριστη γνώση της εποχής τους.
- Τα συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας αποτελούν οδηγό για τη μελλοντική πορεία των σύγχρονων ανθρώπων και των λαών.
- Η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία είναι οι προϋποθέσεις για μία έγκυρη ιστορική έρευνα.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Σταθερή τάση του ιστορικού πρέπει να είναι, αν θέλει να είναι συνεπής με τη διακήρυξή του ότι αποσκοπεί να σώσει από τη λήθη το παρελθόν στην ολότητά του, η προσήλωση του ενδιαφέροντός του προς ό,τι αποτελεί την ολότητα του παρελθόντος ή έστω και ενός χρονικού ή τοπικού τμήματος του παρελθόντος αυτού. Κι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προσέξει καθετί που δίνει μαρτυρία για το παρελθόν αυτό, καθετί που έπαιξε ρόλο στη ζωή των ανθρώπινων ομάδων με τις οποίες τυχαίνει να ασχολείται ο ιστορικός. Κι αυτό το καθετί είναι σχεδόν το παν: ο ιστορικός προσέχει και καταγράφει με την ίδια προσοχή ήθη και πολιτιστικές εκδηλώσεις, πολιτικά γεγονότα και κοινωνικές διαδικασίες, έργα του πολέμου και έργα της ειρήνης. Η ιστορική περιέργεια δε γνωρίζει άλλο όριο από εκείνο που της προβάλλουν οι πηγές οι ίδιες, με το τέλος των πληροφοριών τους.

(Καραγιαννόπουλου Ι., Εισαγωγή στην επιστήμη της ιστορίας, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 35-36).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας ιστορικός (ο Η. Heimpel) είπε ότι η ιστορία είναι μια «προυπάθεια σωτηρίας και θεραπείας» του ανθρώπου, καθώς και «συμφιλίωσης» των ανθρώπων μεταξύ τους. Πώς κατανοείτε εσείς αυτή την άποψη;
2. Ένας αξιόλογος ιστορικός του 4ου μ.Χ. αιώνα, ο Αμμιανός Μαρκελίνος, έγραψε ότι στην ιστορία «δεν αξίζει κανείς να διηγηθεί όλα όσα συμβαίνουν στα ταπεινά άτομα». Ποιες σκέψεις σάς δημιουργεί η άποψη αυτή; Συσχετίστε την απάντησή σας με την άποψη που διδαχθήκατε, ότι, δηλαδή, ο ιστορικός πρέπει να κάνει επιλογή των σημαντικότερων γεγονότων.
3. Σε κάποιες περιπτώσεις, ο ιστορικός δε δίνει την πρέπουσα προσοχή και σημασία σ' όλους τους παράγοντες που διαμόρφωσαν το παρελθόν. Ποιες είναι οι πιθανές αιτίες αυτού του γεγονότος;
4. Πιστεύετε ότι οι βασικές προϋποθέσεις συγγραφής της ιστορίας, η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία, είναι πραγματοποιήσιμες και μέχρι ποιον βαθμό; Ποιοι παράγοντες δημιουργούν προβλήματα στην πραγματοποίησή τους;

2. Η ιστορία της Εκκλησίας και η μελέτη της

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το περιεχόμενο του όρου «Εκκλησία»
- τη σημασία που έχει η γνώση της ιστορίας της Εκκλησίας
- τον τρόπο μελέτης της ιστορίας της Εκκλησίας.

Στην προηγούμενη ενότητα διδαχθήκαμε ότι η ιστορία εξετάζει-μεταξύ άλλων-και τα θέματα των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η πτυχή αυτή της ιστορίας είναι από τις σημαντικότερες, διότι η θρησκευτική πίστη αποτελεί για τα άτομα και τους λαούς έναν σημαντικό παράγοντα της ιστορικής τους εξέλιξης.

Η ιστορία της Εκκλησίας, ειδικότερα, ενδιαφέρει όχι μόνο τα μέλη της, αλλά και κάθε άνθρωπο που επιθυμεί να γνωρίσει τα διάφορα πνευματικά ρεύματα που διαμόρφωσαν τον κόσμο.

α. Η έννοια της Εκκλησίας

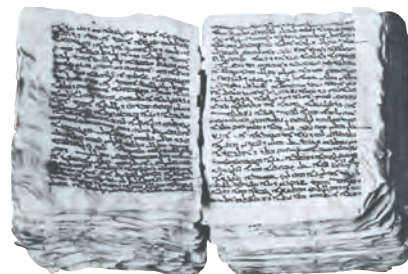
Το περιεχόμενο του όρου

Η λέξη Εκκλησία είναι σύνθετη και δηλώνει την «πρόσκληση» όλων των πιστών για συγκέντρωση στον ίδιο τόπο («εκ-καλώ» σημαίνει «προσκαλώ»). Η λέξη αυτή έχει τις ρίζες της στην εκκλησία του δήμου της αρχαίας Αθήνας. Χρησιμοποιήθηκε, όμως, από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, διότι εξέφραζε με τον καλύτερο τρόπο μια βασική αλήθεια για τους χριστιανούς: τη συμμετοχή τους στη Θεία Ευχαριστία, με τη Μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου.

Από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, επίσης, χρησιμοποιήθηκε για την Εκκλησία η έννοια του «σώματος», μέλη του οποίου ήταν οι βαπτισμένοι. Ο Απ. Παύλος γράφει στους Κορινθίους: «όπως το ανθρώπινο σώμα είναι ένα, αλλά έχει πολλά μέλη, όλα δε τα μέλη του ενός σώματος, αν και πολλά, αποτελούν ένα σώμα, έτσι και ο Χριστός με το πλήθος των πιστών είναι ένα σώμα πνευματικό». (Α΄ Κορ. 12, 12).

Ο σκοπός

Σκοπός του έργου του Χριστού είναι η σωτηρία του ανθρώπου. Το έργο αυτό συνεχίζεται με την ίδρυση της Εκκλησίας, για την οποία φρόντισε ο Ίδιος, όπως θα διδαχθούμε σε επόμενη ενότητα. Ο σκοπός της Εκκλησίας, επομένως, είναι η προσωπική συνάντηση και η ένωση του κάθε βαπτισμένου με τον Χριστό.

Συριακός κώδικας με την αρχαιότερη μετάφραση του Ευαγγελίου.
Αρχές 5ου αι. Βιβλιοθήκη Ι.Μ. Σινά.

Περγαμηνή του 11ου αι. Ι.Μ. Σινά

β. Η πορεία της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία

Η Εκκλησία βρίσκεται μέσα στον κόσμο

Κάνουμε λόγο για ιστορία της Εκκλησίας, διότι η Εκκλησία ιδρύθηκε, ζει και πορεύεται μέσα στον κόσμο. Μέσα σ' αυτόν εμφανίστηκαν τα πρόσωπα της ιστορίας της και διαδραματίστηκαν τα γεγονότα που σχετίζονται μ' αυτήν.

Η Εκκλησία δίνει νόημα στην ιστορία του κόσμου

Από τη μελέτη της εκκλησιαστικής ιστορίας πηγάζει ένα βαρυσήμαντο συμπέρασμα: τα πρόσωπα, τα γεγονότα και η προσφορά της Εκκλησίας στην πνευματική ιστορία και στον πολιτισμό μεταμορφώνουν τη γενικότερη ανθρώπινη ιστορία. Δε γίνεται μόνο μια τομή στον χρόνο, σε *προ* και *μετά* Χριστόν, αλλά η Εκκλησία μεταβάλλει και τον τρόπο της ζωής, της σκέψης και της ανθρώπινης δημιουργίας.

γ. Οι πηγές και ο τρόπος μελέτης της εκκλησιαστικής ιστορίας

Από πού μπορούμε να μελετήσουμε την ιστορία της Εκκλησίας

Διακρίνουμε τις πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας σε δύο είδη: στις αρχαιολογικές και στα κείμενα.

Αρχαιολογικές πηγές είναι οι κατακόμβες, οι διάφοροι τόποι όπου μαρτύρησαν οι χριστιανοί, οι τύποι των ναών που εμφανίστηκαν στο πέρασμα των αιώνων, τα βαπτιστήρια, διάφορες επιγραφές που σχετίζονται με τους χριστιανούς, καθώς και τα ευρήματα της χριστιανικής τέχνης (γλυπτική, αγιογραφία, εκκλησιαστική μικροτεχνία).

Τα είδη των κειμένων, ως πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας, είναι πολλά: οι χρονογραφίες, τα έργα των εκκλησιαστικών συγγραφέων και των Πατέρων της Εκκλησίας, τα πρακτικά των Οικουμενικών Συνόδων, τα λατρευτικά κείμενα, επιστολές, κείμενα με βίους αγίων, καθώς και διάφορες νομοθεσίες της πολιτείας σχετικές με την Εκκλησία.

Κώδικες 11ου αι.
Μονή Μεγάλου Μετεώρου.

Πώς πρέπει να μελετούμε τις πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας

Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, η σωστή καταγραφή και μελέτη των πηγών της ιστορίας απαιτεί αντικειμενικότητα και αμεροληψία. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι απαραίτητα και για τη σωστή μελέτη των πηγών της εκκλησιαστικής ιστορίας. Κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί και με τη βοήθεια της αυτοκριτικής. Δηλαδή, εξετάζοντας την εκκλησιαστική ιστορία σε Δύση και Ανατολή, δε θα πρέπει να αποσιωπούνται «μελανές σελίδες» που οφείλονται στις ανθρώπινες αδυναμίες και στα πάθη.

Ευαγγέλιο· χειρόγραφο
του 15ου αι. Ι. Μ. Σινά

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Εκκλησία είναι ένα σώμα με κεφαλή τον Χριστό και μέλη τους βαπτισμένους.
- Σκοπός της Εκκλησίας είναι η ενότητα του κάθε μέλους της με τον Χριστό.
- Η Εκκλησία πορεύεται μέσα στη γενικότερη ανθρώπινη ιστορία και της δίνει ένα βαθύτερο νόημα.
- Πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα γραπτά κείμενα.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Χριστιανισμός είναι θρησκεία των ιστορικών, είναι μαρτυρία πίστεως σε ορισμένα γεγονότα του παρελθόντος, σε ορισμένα συγκεκριμένα δεδομένα της ιστορίας... Το ίδιο το χριστιανικό Πιστεύω είναι ουσιαστικά ιστορικό. Περιέχει την όλη ουσία του Χριστιανισμού σ' ένα απλό ιστορικό σχέδιασμα, σαν μια «ιστορία της σωτηρίας» από τη δημιουργία προς την τελείωση, προς την έσχατη κρίση και το τέλος της ιστορίας... Σ' αυτό ακριβώς το σημείο παρουσιάζονται οι μεγαλύτερες δυσκολίες. Ένας μέσος πιστός είναι σπάνια ενημερωμένος πως έχει ουσιαστικό καθήκον να σπουδάσει την ιστορία... Ο χρόνος δεν υποτιμήθηκε καθόλου με τον ερχομό του Χριστού. Αντίθετα, επικυρώθηκε (η αξία του) με την έλευσή Του. Καθαγιάσθηκε και επήρε νόημα, νέο νόημα. Κάτω από το φως της ελεύσεως του Χριστού η ιστορία εμφανίζεται πλέον σαν «πορεία» που κατευθύνεται εσωτερικά προς το τέρμα προς το οποίο συνεχώς κατακρημνίζεται.

(π. Γεωργίου Φλορόφσκυ, Χριστιανισμός και πολιτισμός, Θεσσαλονίκη, εκδ. Πουρναρά, 1982, σσ. 40-41, 77).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πιστεύετε ότι η μελέτη της ιστορίας του Χριστιανισμού συμπληρώνει τις ιστορικές σας γνώσεις ή ότι έρχεται σε αντίθεση με την ευρύτερη Ιστορία που διδάσκεστε στο μάθημα της «ιστορίας»;
2. Να εκθέσετε τις απόψεις σας για το κατά πόσο η ιστορία της Εκκλησίας μπορεί να καθοδηγήσει τη σύγχρονη Εκκλησία σε μία σωστή πορεία.
3. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, τα προβλήματα που δημιουργούνται, όταν ο σημερινός χριστιανός δε γνωρίζει την ακριβή έννοια της Εκκλησίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

3. Πεντηκοστή: το ξεκίνημα της Εκκλησίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την Πεντηκοστή και την κεντρική θέση της στη ζωή της Εκκλησίας
- τη συμβολή του Αγίου Πνεύματος στην ίδρυση και τη διαχρονική πορεία της Εκκλησίας.

Ένα γεγονός που συνέβη στα Ιεροσόλυμα, πενήντα μέρες μετά την Ανάσταση του Χριστού, σηματοδότησε την αφετηρία της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας και έθεσε τις βάσεις για τον αγιασμό ολόκληρης της ανθρώπινης ιστορίας και του πολιτισμού.

α. Πεντηκοστή: η αποστολή του Παρακλήτου

Οι *Πράξεις των Αποστόλων* περιγράφουν με παραστατικό τρόπο το γεγονός της Πεντηκοστής (2,1-13). Δέκα μέρες ύστερα από την Ανάληψη του Χριστού, οι μαθητές Του ήταν όλοι συγκεντρωμένοι στο ίδιο σπίτι. Ξαφνικά, ακούστηκε βουή από τον ουρανό σαν δυνατός άνεμος, που γέμισε το σπίτι, και κάτι σαν γλώσσες φωτιάς στάθηκαν πάνω από το κεφάλι κάθε μαθητή. Όλοι τότε φωτίστηκαν από το Άγιο Πνεύμα —τον Παράκλητο, που ο Χριστός είχε υποσχεθεί να στείλει στους μαθητές του— και άρχισαν να μιλούν σ' όλες τις γλώσσες των ανθρώπων.

Στην Ιερουσαλήμ εκείνη τη μέρα ήταν συγκεντρωμένοι ευσεβείς Ιουδαίοι από όλα τα μέρη του κόσμου, για να γιορτάσουν την εβραϊκή γιορτή της Πεντηκοστής. Βρίσκονταν εκεί Πάρθοι, Μήδοι και Ελαμίτες, κάτοικοι της Μεσοποταμίας, της Ιουδαίας, της Καππαδοκίας, του Πόντου, της Ασίας, της Φρυγίας, της Παμφυλίας, της Αιγύπτου, της Κυρήνης, Ρωμαίοι που ήταν εγκαταστημένοι στην πόλη, Κρητικοί και Άραβες. Άλλοι απ' αυτούς ήταν ιουδαϊκής καταγωγής και άλλοι προσήλυτοι*, όλοι όμως άκουγαν έκπληκτοι και με απορία, ο καθένας στη μητρική του γλώσσα, τους μαθητές του Χριστού να μιλούν για τα θαυμαστά έργα του Θεού. Κάποιοι έμεναν εκστατικοί, ενώ άλλοι χλεύαζαν λέγοντας ότι οι μαθητές ήταν μεθυσμένοι.

β. Ο Απόστολος Πέτρος κηρύσσει για τον ερχομό του Αγίου Πνεύματος

Στο απορημένο πλήθος των συγκεντρωμένων ανέλαβε να μιλήσει ο Απόστολος Πέτρος. Τους θυμισε τα όσα είχε πει ο Θεός στους Ισραηλίτες μέσω του προφήτη Ιωήλ: «...στις έσχατες ημέρες ... θα χαρίσω πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου σε κάθε άνθρωπο. Έτσι, οι γιοι σας και οι θυγατέρες σας θα κηρύξουν την αλήθεια...» (*Πράξ.* 2,14 κ. εξ.). Μετά τους μίλησε για τον Ιησού, τον οποίο, ενώ εκείνοι σταύρωσαν, ο Θεός Τον ανέστησε. Οι ίδιοι οι μαθητές ήταν μάρτυρες αυτής

Η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος (Άγιος Γεώργιος Βηρυττού, του Γ. Κόρδη). Ενδιαφέρον έχει η μορφή που εικονίζεται στο κάτω μέρος της εικόνας και παριστάνει τον Κόσμο προσωποποιημένο, δείχνοντας έτσι ότι το γεγονός της Πεντηκοστής έχει κεντρική σημασία για τον αγιασμό όλου του κόσμου.

Πεντηκοστή
Θεοφάνη του Κοητός,
16ος αι., Άγιον Όρος,
Ιερά Μονή Σταυρονικήτα.

της αλήθειας (2,32). Στο τέλος κάλεσε όλους τους συγκεντρωμένους να μετανοήσουν και να βαπτιστούν στο όνομα του Χριστού, για να συγχωρηθούν οι αμαρτίες τους και να πάρουν τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος.

Το γεγονός της Πεντηκοστής και η ομιλία του Αποστόλου Πέτρου είχαν ως συνέπεια εκείνη τη μέρα να πιστέψουν και να βαπτιστούν τρεις χιλιάδες άνθρωποι. Έτσι ιδρύθηκε ως Σώμα Χριστού η πρώτη Εκκλησία. Αυτή έμελλε να αλλάξει την πορεία όλου του κόσμου.

γ. Το Άγιο Πνεύμα στην ιστορία του κόσμου και των ανθρώπων

Τη μέρα της Πεντηκοστής, η σύγχυση των γλωσσών του Πύργου της Βαβέλ ξεπεράστηκε με την ενότητα μέσα από την αποδοχή της ποικιλίας γλωσσών και πολιτισμών που χάρισε ο Παράκλητος. Οι απλοί, φοβισμένοι ψαράδες-μαθητές του Χριστού μεταμορφώθηκαν με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος σε θαρραλέους κήρυκες του Ευαγγελίου. Μπήκαν έτσι τα θεμέλια της ιστορικής πορείας της Εκκλησίας, που με το έργο της άρχισε σταδιακά να αγιάζει και να μεταμορφώνει τους ανθρώπους και την ιστορία του κόσμου.

Το Άγιο Πνεύμα από εκείνη τη μέρα, όπως ο ίδιος ο Χριστός είχε υποσχεθεί στους μαθητές του, καθοδηγεί την Εκκλησία και δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν την αλήθεια. Και αυτή η αλήθεια είναι ο Χριστός και ο νέος τρόπος ζωής που προτείνει στους ανθρώπους. Η γνώση αυτής της αλήθειας απελευθερώνει τους ανθρώπους από κάθε είδους δεσμά («όπου υπάρχει το Πνεύμα του Κυρίου, εκεί υπάρχει και ελευθερία», Β' Κορ. 3,17). Ο αναστημένος Χριστός νίκησε τον θάνατο, όχι μόνο ως Θεός αλλά και ως άνθρωπος. Αυτό δίνει τη βεβαιότητα στον πιστό άνθρωπο ότι ο θάνατος δεν είναι το τέλος της ζωής που συντρίβει τις ελπίδες του και τον χωρίζει από τα αγαπημένα του πρόσωπα. Η Ανάσταση δίνει τη βεβαιότητα ότι θα ζήσουμε όλοι μαζί και με τον Χριστό και ότι ο θάνατος δε θα μας χωρίζει πια.

Ο Πύργος της Βαβέλ, Τράπεζα Ιεράς Μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής. Τα έθνη διασκορπίζονται μετά το γεγονός του Πύργου της Βαβέλ, το καθένα έχοντας τη δική του γλώσσα και συνοδευόμενο από έναν άγγελο.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος την ημέρα της Πεντηκοστής και με το κήρυγμα του Αποστόλου Πέτρου που επακολούθησε, ιδρύθηκε στα Ιεροσόλυμα η πρώτη χριστιανική Εκκλησία.
- Το Άγιο Πνεύμα γίνεται ο οδηγός της Εκκλησίας και δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν την αλήθεια, δηλαδή τον Χριστό. Η γνώση αυτής της αλήθειας απελευθερώνει τον άνθρωπο και τη δημιουργία από τα δεσμά του θανάτου.
- Μέσα στην Εκκλησία με τη δράση του Αγίου Πνεύματος συντελείται η ενότητα, ο αγιασμός και η μεταμόρφωση των ανθρώπων. Μαθαίνουν να αλλάζουν τον εαυτό τους, να αγαπούν και να θυσιάζονται για τους συνανθρώπους τους, να βλέπουν σε όλο τον κόσμο τη δημιουργία του Θεού.